

AVLONIY IJODIY MEROSI MA'NAVIY-MA'RIFIY TARBIYA G'OYASINING TARG'IBOTCHISI

Darobov Rahmonjon Ravshan o'g'li

Pedagogika va psixologiya ta'lim yo'nalishi 302-guruh talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada A.Avloniyning ijodiy merosi, uning tarbiyaviy g'oyalari haqida fikr yuritilgan. Mamalakatimiz prezidenti tomonidan bugungi kunda A.Avloniy xizmatlarini munosib taqdirlash, ularning ilmiy merosiga yuqori e'tibor kuchayganligi e'tirof etiladi. Abdulla Avloniyning vatanga bo'lgan muhabbatini teatr olamidagi faoliyatidan ham ko'rib guvohi bo'lishimiz mumkin.

Kalit so'zlar: ma'naviyat, ma'rifat, tarbiya, teatr, konsul, ozodlik, mustamlakachilik, madaniyat.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается творческое наследие А. Авлони, его просветительские идеи. Признано, что сегодня президент нашей страны по достоинству оценил заслуги А. Авлони и уделил больше внимания его научному наследию. О любви А. Авлани к стране мы можем судить по его работе в театральном мире.

Ключевые слова: духовность, просвещение, образование, театр, консул, свобода, колониализм, культура.

ANNOTATION

This article discusses the creative heritage of A. Avloni, his educational ideas. It is recognized that today the president of our country duly awarded A.Avloniy's services and paid more attention to his scientific heritage. We can witness Abdulla Avlani's love for the country from his work in the theater world.

Keywords: spirituality, enlightenment, education, theater, consul, freedom, colonialism, culture.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “Ma’rifatparvar jadidchilik harakati namoyandalarini mukofotlash to‘g‘risida”gi farmoniga binoan, Vatanimiz tarixining g‘oyat murakkab davrida – XX asr boshlarida o‘zining ma’rifatparvarlik faoliyati va fidokorona xizmatlari bilan milliy ta’lim-tarbiya tizimini yaratish hamda yurtimiz istiqloli, xalqimizning ozodligi va erkinligi, kelajak avlodlarning obod va farovon hayotini ta’minlashga qo‘shgan beqiyos hissasini inobatga olib, o‘zbek xalqining san’ati va adabiyoti hamda milliy madaniyatini, xalq ta’limi ishlarini yo‘lga qo‘yishda katta xizmatlar qilib kelgan ma’rifatparvar adib, pedagog, jamoat arbobi Abdulla Avloniy «Buyuk xizmatlari uchun» ordeni bilan mukofotlandi.

Abdulla Avloniy o‘zbek ziyolilari ichida birinchilardan bo‘lib, o‘zbek xalq teatrini professional teatrga aylantirish uchun 1913 yilda «Turon» nomi bilan teatr truppasini tashkil qiladi. Biroq bu truppaning professional teatrga aylanishi uchun katta to‘siqlar bor edi. Bu to‘siqlarning asosi Chor hukumati edi, nima uchun chor hukumati bunga qarshilik qilganini barchamiz juda yahshi bilamiz, ammo adibning vatanparvarligi o‘z faoliyatida muhabbati oldida, bu cheklovlar hech ham to‘siq bo‘la olmadi. Chor hukumatining mustamlakachilik siyosati xalqning ijtimoiy ongining uyg‘onishiga yordam ko‘rsatuvchi teatrlarning barcha shakllariga qarshi edi. Teatrga ana shunday salbiy munosabatda bo‘lgan bir paytda Avloniyning teatr truppasini tashkil qilish va ijtimoiy mazmundagi pyesalarni sahnalashtirishi uning xalq ma’rifati yo‘lidagi zo‘r jasorati edi. Abdulla Avloniy bunday katta ishni o‘z teatr jamoasi bilan uddalashga erishgan va ular insonlarga ma’naviyat urug‘larini sochishga ularning asil kimning avlodlari ekanligini eslashga yana bir katta dastak bo‘lgan.

Avloniy truppa uchun “Advokatlik osonmi?”, “Pinak”, “Ikki muhabbat”, “Portug‘oliya inqilobi” kabi drammlar yozdi, “Uy tarbiyasining bir shakli”, “Xiyonatkor oilasi”, “Badbaxt kelin”, “Jaholat”, “O‘liklar”⁶ kabi sahna asarlarini tatarcha va ozarbayjonchadan tarjima qiladi” Ammo bu asarlar nashr qilinmadi adib o‘z aoliyatidan ortga chekinmadi va doimo ilm yo‘lida jonbozlikda yetakchilik

⁶ Ziyov Said Tanlangan asarlar 1974 44-bet

qildilar. 1916 yili ozarbayjonlik mashhur aktyor Sidqiy Ruhillo Toshkentga kelib, “Turon” truppasi bilan birga “Layli va Majnun” spektaklini qo‘yadi⁷. Avloniy bu spektaklda Qaysning otasi rolini ijro etadi. Truppa a‘zolari bilan Avloniy 1914-1916 yillari Farg‘ona vodiysida gastrollarda bo‘ladi.

1914-1915 yillarda Advakat Ubaydulla Xojayev⁸ bilan “Sadoyi Turkiston” gazetasida hamkorlik qildi. Gazetadag she‘r va maqolalar Abdulla Avloniyning qalamiga mansub etid va ular tezda katta mavqe’ va e‘tibor qozondi. Abdulla Avloniy 1917 yil to‘ntarishiga qadar Turkistonda juda katta ijtimoiy ma‘rifiy ishlarni amalga oshirgan jadidlar harakatining ko‘zga ko‘ringan namoyandalaridan edi. Adib o‘z faoliyatini barchaga yetishiga barcha ma‘naviy yuksalishini doimo istagan shuning uchun ham ko‘p bora o‘z safarlarini uyushtirgan. Abdulla Avloniy ilg‘or ziyoli kishilar bilan hamkorlikda teatr tomoshalari va matbuotdan tushgan mablag‘larga dunyoviy ilmlarni o‘qitadigan “Usuli jadid”, ya‘ni yangicha ilg‘or usuldagi maktablar ochdilar va bu maktablarda xalq bolalarini o‘qitdilar. Ular o‘z millatlaridan yetuk olimlar, bilimdon mutaxassislar, madaniyat arboblari yetishib chiqib, yurtni obod, Vatanni ozod, farovon etishlarini orzu qildilar va bu yo‘lda fidoyilik ko‘rsatdilar. Abdulla Avloniyning vatanga bo‘lgan muhabbatini teatr olamidagi faoliyatidan ham ko‘rib guvohi bo‘lishimiz mumkin. Adib teatrdan tushgan mablag‘ni ezgu ishlarga, maktablaru madrasalar qurish yangi o‘quv asarlar yaratishga sarflaganlar. Adibning bugungi kunda ham ez‘zozlanishi, buyuk ma‘rifatbarvar deyilishining asosiy sababi ham ularning ezgu buyuk ishlari va mehnatlaridandir.

Shu bilan birgalikda “Nashriyot” shirkati tuzib, Xadrada «Maktab kutubxonasi» nomli kitob do‘konini ochdi. Avloniyning maktabi o‘z oldiga qo‘ygan maqsad va vazifalariga ko‘ra mashg‘ulotlarni sinf-dars tizimi asosida o‘z ona tilida olib borilishi bilan eski usul maktablaridan farq qiladi. U o‘z maktabida bolalarga geografiya, tarix, adabiyot, til, hisob-kitob, hikmat kabi fanlardan muayyan ma‘lumotlar beradi. Adibning har bir fanda ilg‘or har bir sohada yuqtuqlarga bo‘y ekanligi bilan o‘z maqsadi yo‘lida tinim bilmaganlarini, maqsadlariga erishib nafaqat

⁷ S. Islomova hotirlaridan

⁸ U. A. Xo‘jayev Sadoyi Turkistin muhariri 1938

o‘z hayotlarini, balki o‘z ona vataniga ulkan ishlar qilib, iz qoldirganlarini guvohi bo‘lamiz.

Abdulla Avloniy 1917-yil to‘ntarishidan keyin, 1918 yildan boshlab Respublikamizda o‘qituvchilar uyushmasi, qorovullar, tunukachilar, konchilar, hunarmandlar va bosmaxona xodimlarining kasaba uyushmalarini tashkil qilib, ularga rahbarlik qiladi. Adib har doim o‘z vaqtini ezgu va ulug‘ ishlarga sarf etganlar va buni bizga ham tavsiyalarida qoldirganlar.

Avloniy Turkiston Respublikasi milliy Komissariyatining mas‘ul xodimi sifatida milliy urf-odatlar va yangicha madaniy normalar hamda qonunlarga doir masalalar bilan shug‘ullanadi. 1919-1920 yillarda Avloniy Afg‘onistonning Hirot shahrida Sovet elchixonasida bosh konsul bo‘lib ishladi. Abdulla Avloniy konsul bo‘lib ishlagan yillar oz‘ yurtlari va Afg‘oniston xalqlari orasida do‘stona munosabatni shakillantirishda jonbozlik ko‘rsatib Afg‘on shohi tamonidan ham izzat va e‘tiborga musharaff bo‘lgan adiblardan biri bo‘lib hisoblanadi.

Xulosa qilib shuni aytish lozimki, Avloniy ijodiy merosi ma‘naviy-ma‘rifiy tarbiya g‘oyasining targ‘ibotchisidir. Uning asarlarida ilgari surilgan ta‘lim-tarbiyaga oid fikrlar milliy ma‘naviyatimiz rivojlanishida qimmatli bir manba bo‘lib xizmat qiladi. Bu ulug‘ adib ijodi, amaliy faoliyati bugungi kun yoshlarimiz uchun ibrat maktabi, desak adashmaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning Qatag‘on qurbonlarining merosini yanada chuqur o‘rganish va ular xotirasini abadiylashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida 2020-yil 8-oktabr №5598-sonli Farmon.

2. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq - Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2019. - 96 bet.